

ЕТНИЧКИ КОНФЛИКТ У УКРАЈИНИ СА СТАНОВИШТА НЕОРЕАЛИЗМА

Милош Д. Миленковић
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

У раду се полази од становишта да етнички конфликт у Украјини није последица актуелног тренутка, односно краткотрајних међуетничких размирица, већ је пре производ сложених односа који су готово увек замућени интересима великих сила. Овај конфликт је интернационализован, а учешће у њему узеле су велике силе које Украјину сматрају својом зоном утицаја. Да би се сагледали и разумели мотиви и интереси великих сила и њихов утицај на избијање и ток етничког конфликта у Украјини, коришћен је аналитички оквир који нуди неореалистичка теорија међународних односа. С обзиром на то да се овај приступ не бави директно етничким конфликтима, ова теорија најпре ће бити операционализована и представљено њено виђење узрока рата уопште, а затим ће се тај оквир применити и на етнички конфликт у Украјини. У раду се полази од претпоставке да је експланаторни капацитет неореализма довољан за разумевање и објашњење узрока овог етничког конфликта, али и неопходан када се размишља о могућностима његовог решавања.

Кључне речи: *етнички конфликт, Украјина, неореализам, велике силе, ЕУ, САД, Русија, зона утицаја*

Увод

Од краја Другог светског рата, а посебно у постхладноратовској ери, етнички конфликти имају све већи утицај на светску политику. Након крвавих етничких конфликта у Судану, Руанди, Босни, Нигерији и Дарфуру питања узрока овог насиља све чешће и студиозније су почеле да испитују различите дисциплине. Тешко је наћи било коју самодефинисану дисциплину у друштвеним и хуманистичким наукама која се на неком нивоу није позабавила етничким конфликтима. Они су постали једно од главних истраживачких питања око којег су се окупили истраживачи из различитих дисциплина. Ипак, недостаје разумевање етничких конфликта кроз призму теорија међународних односа. Разлог томе је што никада нису ни били монопол међународних односа, јер изразити државноцентризам ових теорија није дозвољавао да се етнички конфликти укључе у разумевање рата и мира у светској политици. Једноставно, у потпуности је занемарен значај недржавних актера у проучавању рата.

Ипак, постоји важан разлог да се ослонимо на теорије међународних односа у објашњавању узрока етничких конфликта. Иако се често наглашава да је број ратова између држава константно у опадању од краја Другог светског рата и да су конфликти унутар држава постали главни изазов за међународну безбедност, ипак се занемарује једна важна ствар. Наиме, тзв. унутрашњи ратови, од којих су етнички конфликти само један њихов облик, свакако нису међудржавни сукоби, али се може рећи да нису искључиво ни унутрашњи, будући да нису ограничени унутар граница једне државе. Етнички конфликти на Косову и Метохији, Чеченији, Јужној Осетији и Абхазији, ДР Конгу, Нагарно-Карабаху, Кашмиру, Шри Ланки и Соломонским острвима укључују велики број актера, односно држава, које су узеле учешће у њима, наступајући са позиције својих интереса. Зато је за разумевање узрока ових конфликта неопходно узети у обзир шири контекст који би обухватао значај, улогу и утицај великог броја актера.

Стране укључене у етнички конфликт су етничке групе или „етније”. Према Ентонију Смиту, етничка група постоји када њени чланови деле следеће карактеристике: „колективно властито име, мит о заједничким прецима, заједничка историјска сећања, један или више диференцирајућих елемената заједничке културе, повезаност са одређеном домовином и осећање солидарности код значајних делова популације”.¹ За потребе овог рада етнички конфликт представља „ситуацију у којој се две или више етничких група укључују у отворене међусобно супротстављене насилне интеракције у циљу уништавања, повреде или контролисања својих противника”.² Када се наведени критеријуми примене на Украјину јасно је да постојећи конфликт у њој има све карактеристике етничког. Како наведена дефиниција укључује насиље као најважнији критеријум, направљена је јасна разлика између етничких конфликта и других етничких неслагања која се могу појавити између етничких група, посебно ако се има у виду да су украјинско-руски односи у Украјини током историје прешли кривудава пут сарадње, суживота и неслагања, односно спорова, демонстрација, тензија и нереди, али је до отвореног оружаног насиља дошло тек у априлу 2014. године.

Када се говори о узроцима етничког конфликта у Украјини, временски оквир истраживања мора бити шири, јер он није последица актуелног тренутка, односно краткотрајних међуетничких размирица, већ производ једне веома дуге и сложене историје, готово увек замућене интересима великих сила. Етнички конфликт у Украјини је интернационализован; учешће у његовом настајању узели су различити актери, с тим што је у овом раду настојано да се прикаже утицај и уплитање великих сила као најважнији узрок настанку овог сукоба. Да бисмо сагледали и разумели мотиве и интересе великих сила и њихов утицај на избијање и ток етничког конфликта у Украјини, користимо аналитички оквир који нуди неореалистичка теорија међународних односа. С обзиром на то да се овај приступ не бави директно етничким конфликтима, најпре ћемо операционализовати ову теорију и представити њено виђење узрока рата уопште, а затим тај оквир применити и на етнички

¹ Ентони Смит, *Национални идентитет*, Чигоја штампа, Београд, 1998, стр. 40.

² Luc Van de Goor, et.al., „Introduction to the Themes”, in Luc van de Goor, Kumar Rupesinghe, Paul Sciarone (eds.) *Between Development and Destruction: An Introduction Into the Causes of Conflict in Post Colonial States*, The Netherlands Ministry of Foreign Affairs The Netherlands Institute of International Relations, The Hague, 1996, p. 2.

конфликт у Украјини. У овом раду се полази од претпоставке да је експланаторни капацитет неореализма довољан за разумевање узрока етничког конфликта у Украјини, али и неопходан када се размишља о решењима која би водила његовом разрешењу.

Неореалистичко виђење рата

Кенет Волц у својим књигама „*Човек, држава и рат*” и „*Теорија међународне политике*” објашњава да рат настаје као последица структуре међународног система и наглашава да се увек може очекивати, јер не постоји ништа што може да га спречи. Наиме, употреба силе од стране државе из „перспективе међународних односа представља приватну употребу силе и у том случају не постоји орган владе који би хапсио”.³ Дакле, одсуство међународне власти и ауторитета чини да анархија представља „основни” и „допуштајући” узрок конфликта у међународним односима,⁴ јер је „анархија или непостојање власти, како међу људима тако и међу државама, повезана са избијањем насиља”.⁵ Одсуство међународне власти, која би спречавала и решавала конфликте који представљају израз појединачне воље држава, чини да рат буде неизбежан.

Наиме, неореалисти сматрају да структура међународног система, односно њене карактеристике одређују сценарије рата и мира у светској политици, јер структура је та која „обликује и гура јединице”.⁶ Структура међународног система има три основне карактеристике: међународни системи су децентрализовани и у њима влада анархија; државе које представљају јединице међународног система нису формално издиференциране у односу на функције које обављају; структуре се дефинишу на основу расподеле способности између јединица и промене у расподели представљају промене система.⁷ Наведене карактеристике међународног система, према неореалистима, приморavaju државе да максимизирају своју моћ ради сопствене безбедности. Разлике постоје између дефанзивних и офанзивних неореалиста; први, на челу с Кенетом Волцом, остављају државницима да одреде довољну количину моћи, док други, на челу с Џоном Миршајмером, истичу да државе настоје да максимално увећају своју моћ. Али, из перспективе и једних и других, главна брига држава у међународном систему је безбедност.⁸ То је због тога што анархични међународни систем хомогенизује спољну политику и понашање држа-

³ Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008, стр. 125.

⁴ Kenneth Waltz, *Man, the State and War. A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001, pp. 232-233.

⁵ Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, оп. цит., стр. 114.

⁶ Kenneth Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, vol. 44, no. 1, (Spring/Summer 1990), p. 34.

⁷ Исто, стр. 100-109.

⁸ За разлику од реализма, према неореализму главна брига државе је безбедност, а не моћ. (Kenneth Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, vol. 44, no. 1, (Spring/Summer 1990), pp. 21-37.

ва, тако да сви теже ка остварењу сопствене безбедности. Дакле, анархична природа међународног система намеће државама потребу да акумулирају моћ као гарант своје безбедности. Тако се државе, нарочито велике силе, према Миршајмеру, налазе у зачараном кругу акумулирања моћи и безбедности, што подстиче велике силе да буду ревизионистичке.⁹

Како положај државе у међународном систему зависи од степена моћи којом располаже, при чему се она најчешће изражава у војном смислу, јасно је да ће најбоље позиције у систему бити резервисане за најјаче војне силе које ће уједно бити и најдоминантније у светској политици. Такмичење око позиције у систему објашњава зашто су државе забринуте око „релативне добити“ и зашто је ограничена сарадња између њих.¹⁰ По Волцу, „када се нађу у ситуацији да сарађују ради остваривања узајамне добити, државе које се осећају несигурно морају се запитати на који начин ће та добит бити расподељена. Оне су приморане да питају не то да ли ће обе државе добити, него то која ће држава добити више“. Државе су у страху како ће друга страна искористити повећане способности, односно да ли своју „добит могу употребити како би спровеле политику којом ће нанети штету другој држави или којом ће је уништити“.¹¹ Стога, промена снага и у релативном смислу може утицати на положај државе у систему и учинити да данашњи пријатељ може сутра постати непријатељ, а на крају и претња безбедности. Овакво понашање држава је последица бриге о свом опстанку у сваком систему самопомоћи.

Стабилност у анархичном окружењу, према Волцу, представља искључиво резултат одржавања равнотеже снага у систему. Због тога се мир може очекивати све док успостављена равнотежа снага између држава остаје непромењена. Ипак, механизам равнотеже снага не може бити и није увек успешан. Зато се рат може очекивати сваки пут када ово стање ослаби. По Волцу, до тога долази због „безбедносне дилеме“ која подстиче промене у расподели моћи у међународном систему. „Безбедносна дилема“, у неореалистичкој перспективи, представља ситуацију у којој државе, док настоје да повећају своју безбедност кроз јачање војне способности, ненамерно стварају небезбедност другим државама. Као резултат таквог понашања, које је наметнуо државама анархични међународни систем, настаје зачарани круг несигурности који представља потенцијал за продукцију и репродукцију организованог насиља. Безбедносна дилема може се посматрати као искуство које проживљавају све државе без обзира на њихову унутрашњу политику и власт. Према Волцовим речима, „без обзира на то колико има држава у систему и какво је њихово наоружање, државе морају да живе са својим безбедносним дилемама, које су настале не њиховом вољом, већ захваљујући ситуацијама у којима се налазе. Дилема не може бити решена. Са њом је лакше или теже се борити“.¹²

⁹ John Mearsheimer, „The False Promise of International Institutions“, *International Security*, vol. 19, no. 3, winter 1994/95, p. 23.

¹⁰ Joseph Grieco, Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism, *International Organization*, vol. 42, no. 3, Summer 1988, pp 485-507; William Wohlforth, *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*, Cornell University Press, Ithaca, 1993.

¹¹ Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, оп. цит., стр. 117.

¹² Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, оп. цит., стр. 205.

С друге стране, Волц указује на то да у стању анархије расподела моћи у међународном систему објашњава ратну фреквенцију. И по њему мултиполарност у односу на биполарност доноси више несигурности и повећава вероватноћу понављања рата у међународним односима.¹³ Дакле, ратно стање треба схватити као трајно стање међународне политике одређене структурном дистрибуцијом моћи и потрагом држава за безбедношћу.

Иако државноцентричан неореалистички приступ изоставља објашњења о узроцима етничких конфликта, ипак нам омогућава да их испитамо у контексту повећања или смањења несигурности државе у условима мултиполарне или биполарне расподеле моћи у међународном систему,¹⁴ али и кроз потребу великих сила да одређене државе сматрају својом зоном утицаја, а све ради повећања своје моћи. О доприносу неореалистичког приступа у разумевању етничких конфликта биће речи у наредном поглављу где се конфликт у Украјини користи као студија случаја.

Неореализам и етнички конфликт у Украјини

Према неореалистичком приступу крај биполарности и повратак мултиполарности у међународном систему објашњава повећање броја етничких конфликта. Неореалисти заступају мишљење да су током хладног рата (биполарни систем) претње безбедности у међународним односима биле ограничене на оне које произилазе из конфронтације две суперсиле. У овом случају, две суперсиле (САД и СССР) виђене су као неко ко успорава, чак и сузбија и све друге врсте претњи у међународној политици. Дакле, у биполарном систему свака суперсила, док настоји да неку државу стави под своју зону утицаја, подразумева и да је штити од разних претњи. Тако је Украјина била заштићена као једна од република СССР-а све до 24. августа 1991. године када је прогласила независност.

Биполарни систем, према неореалистима, ограничава државе у њиховом настојању да стекну, повећају и пројектују моћ. У овим околностима, када нису водиле рачуна о својој безбедности, јер им је била гарантована од стране суперсила, државама је „недостајао подстицај за распиривање национализма у циљу придобијања и учвршћивања подршке јавности за националну одбрану”.¹⁵ Украјина представља добар пример за ову претпоставку и транзиција међународног система од биполарног ка мултиполарном треба да се схвати као основни узрок етничког конфликта у овој земљи.

У мултиполарном свету државе настоје да максимизирају безбедност тако што акумулирају моћ и ступају у савезништво са великим силама. У овим условима очу-

¹³ Више о томе: Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, оп. цит., стр. 177-213; John Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War.” *International Security*, vol. 15, no. 1, (Summer 1990), pp. 5-56.; John Mearsheimer, „Why We Will Miss Soon the Cold War.”, (August 1990a), *The Atlantic Monthly Magazine*. Dostupno na: <http://www.theatlantic.com/past/politics/foreign/mearsh.htm>

¹⁴ John Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War”, op. cit., pp. 5-56; John Mearsheimer, „Disorder Restored.” In Graham Allison and G.F. Treverton eds., *Rethinking America's Security*, W.W. Norton, New York, 1992, pp. 213-237.

¹⁵ John Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War”, op. cit. 29.

вање равнотеже снага је тешко, како на регионалном, тако и на међународном нивоу. Њен поремећај у условима анархије неореалисти виде као главни узрок конфликта уопште, па и етничког конфликта. Осим тога, неореалистичка теорија полази од тога да мултиполарни систем намеће државама веће претње од биполарног и подстиче да велике силе трагају за зоном утицаја ради успостављања равнотеже снага. У оваквом нестабилном окружењу постоји велика вероватноћа за поновну појаву конфликта.¹⁶ Дакле, политику великих сила у потрази за зонама утицаја и ускакање слабих држава „на вагон (*bandwagon*) испуњен јачим државама”,¹⁷ у условима мултиполарности, неореалисти сматрају основним узроцима етничких конфликта. Сходно томе, неореалисти виде политичке игре садашњих великих сила, које имају потребу да буду активне у Украјини ради заштите својих интереса и „остваривања предности у односу на друге државе”,¹⁸ као основни узрок овог конфликта.

Украјина као зона утицаја великих сила

Након хладног рата политика великих сила према Украјини била је таква да је константно одржавала тензије и украјинско друштво подељеним, да би на крају довела и до етничког конфликта. Још од времена стицања независности Украјине, утицај САД је евидентан у намери да је „веже” за своје интересе. Интерес САД се у потпуности поклапа са стратегијским интересом и настојањем НАТО-а за чланством Украјине у овај савез који је био евидентан од распада СССР-а, преко „наранџасте револуције” 2004. године до најновије „Еуромајдан – Револуције достојанства” из 2013. године. У том смислу, подршку САД и Европске уније „проевропским” политичким снагама у Украјини треба посматрати као ширење евроатланског утицаја. Дакле, Украјина се може посматрати као зона утицаја Сједињених Држава и њених европских савезника. Проширење НАТО-а, настојање да се реализује једна ширира стратегија Запада да се Украјина измести из руске зоне утицаја и да се integriше у Запад, могу се навести као важне чињенице које иду у прилог наведеној претпоставци. Доказ томе је то што је НАТО остао отворен за пријем Украјине и у периоду жестоких сукоба у источној Украјини и то на састанку министара спољних послова чланица НАТО-а јуна 2014. године. Том приликом је генерални секретар НАТО-а Андерс Расмусен, истакао да „ниједна трећа страна нема право вета на проширење НАТО-а”,¹⁹ јасно алудирајући на Русију.

На путу прерастања ситуације од политичке кризе до етничког конфликта велику улогу имало је директно ангажовање САД кроз финансирање прозападних организација које су шириле западне вредности и промовисале демократију. Према процени помоћника секретара САД за европске и евроазијске послове Викторије

¹⁶ Више о томе: John Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War.”, op. cit.; Wayne Sandholtz, and John Zysman, „1992: Recasting the European Bargain” *World Politics*, vol. 42, no. 1, (October 1989), pp. 95-128.; Charles Kupchan, „After Pax America: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity”, *International Security*, vol. 23, no. 2, (Fall 1998), pp. 40-79.

¹⁷ Kenneth Waltz, „Evaluating Theories”, *American Political Science Review*, vol. 91, no. 4, 1997, p. 915.

¹⁸ Michael Desch, „Why Realists Disagree about the Third World”, *Security Studies*, vol 5, no. 3, (Spring 1996), p. 361.

¹⁹ NATO Foreign Ministers agree Alliance's door to new members remains open, *NATO-News*, 25 Jun. 2014 09:56.

Нуланд, САД су у периоду од 1991. до 2013. године уложиле у ове организације и појединце више од 5 милијарди долара. Као параван је послужила Национална задужбина за демократију коју је америчка влада основала са циљем да финансира пројекте који јачају цивилно друштво у Украјини. Након што је доживела неуспех победом Јануковича на изборима 2010. године, ова задужбина је у остварењу својих циљева проширила своје деловање кроз финансирање опозиције и јачање демократских институција.²⁰

Ипак, увођење демократије није намењено само Украјини, већ и Русији. То може да се закључи из текста председника ове фондације Карла Гершмана у *Washington post*, да „демократија у Русији може да има користи од овог процеса”. Таква демократија подразумева Русију без Путина, јер „украјински избор да се прикључи Европи убрзаће нестанак идеологије руског империјализма коју заступа Путин” и њу ће заменити „нови руски национализам” који „неће разматрати обнову руске империјалне величине”. Једна оваква конструкција догађаја навела га је на закључак да се „Руси суочавају с избором и да Путин може да изгуби не само у непосредном суседству, већ и у својој земљи”.²¹

Америчка улога у етничком конфликту у Украјини састојала се и у директном потпомагању украјинске војске, и то у тренутку ескалирања етничког конфликта у источној Украјини. Наиме, Пентагон је, априла 2014. године, донео одлуку, да се упутити војна помоћ Украјини у вредности од 3,5 милиона долара. Помоћ се састојала у слању шлемова, медицинске помоћи, јединица за пречишћавање воде, прстирки за спавање, генератора и пумпи за гориво. Изјавом да ово „неће бити крај помоћи” Украјини, портпарол Пентагона Ајлин Лејнез је потврдила да се САД и даље мешају у унутрашње ствари друге државе.²² То се обистинило августа 2014. године, када су министарство одбране и министарство спољних послова известили Конгрес о намери да се са 19 милиона долара финансирају „четири компаније и једно тактичко седиште украјинске националне гарде у склопу њихових напора да створе капацитет за унутрашњу одбрану. Обука, која захтева одобрење конгреса, спроводиће се на одредишту у Украјини, а обављаће је припадници америчке војске у Европи” рекао је портпарол Пентагона контраадмирал Џон Кирби.²³ Истог месеца генерални секретар НАТО-а Андерс Расмусен је изјавио да је НАТО допремио „свеобухватан пакет мера помоћи” Украјини у вредности од 15 милиона евра, а ради „јачања логистике, рехабилитације повређених војника, сајбер одбране и јачања линија комуникације и контроле”. На том састанку у Њупорту (Велс) с лидерима чланица НАТО-а и лидером Украјине Петром Порошенком потврдио је да је „у овим тешким временима НАТО уз Украјину”.²⁴ Када се свему томе дода и посета директора ЦИА Џона Бренана Кијеву у априлу 2014. године, у периоду ескалације конфликта, јасна је умешаност и настојање САД да решава унутрашња

²⁰ John Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault”, *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, Sep/Oct 2014, p. 80.

²¹ Carl Gershman, „Former Soviet states stand up to Russia. Will the U.S.?”, September 26, 2013, *The Washington post*.

²² Ernesto Londoño, „U.S. to send Ukrainian military more supplies”, *The Washington post*, April 17, 2014.

²³ Andre Grenon, „U.S. plans to train, arm Ukraine national guard in 2015”, *Reuters*, Fri Aug 1, 2014 7:18pm EDT.

²⁴ NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit, NATO, 04 Sep. 2014, Internet: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112459.htm

питања Украјине. Поводом посете директора ЦИА новинарима се обратио Виктор Јанукович, из Ростова на Дону, изјавивши да Џон Бренан „вуче konce“ у Украјини и да су „власти у Кијеву, након сусрета са њим, наредиле војну операцију на истоку земље“. Бренан је „де факто одобрио“ употребу оружја и испровоцирао крвопролиће.²⁵

Своје директно уплитање САД су потврдиле подршком антивладиним демонстрацијама у којима су учешће узели републикански сенатор Џон Мекејн и помоћница секретара САД за европске и евроазијске послове Викторија Нуланд.²⁶ Непосредно након што је Јанукович свргнут с власти, амерички амбасадор у Украјини Џефри Пјат изјавио је да је то био „дан за ужбенике историје“.²⁷ Да САД стоје иза рушења Јануковича са власти потврђује и телефонски разговор између Џефрија Пјата и Викторије Нуланд у којем заговарају промену режима и планирају нове лидере за Украјину. У том разговору Нуланд подржава Арсенија Јацењука за премијера који је заиста и постао председник нове владе.²⁸

Европска унија своје стратегијске интересе према Украјини исказује жељом за њеним чланством како би обезбедила „приступ највећој житници у Европи и како би њена најјача чланица, Немачка, омогућила најкраћи копнени пут до простора тзв. топлих мора“.²⁹ Ова намера је јасно исказана програмом под називом „Источно партнерство“ намењено развоју држава попут Украјине, с циљем да се интегрише у економију ЕУ. То је супротно интересима Русије, како из економских тако и из војних разлога, будући да се „у очима руских лидера ширење ЕУ види као тројански коњ НАТО-а“.³⁰ Европска унија се додатно умешала у унутрашњу политику Украјине од када је Јанукович новембра 2013. одбио велики економски договор са ЕУ и прихватио 15 милијарди „тешку“ понуду Русије. Џон Миршајмер истиче да то представља „прву искру“ настајућег етничког конфликта.³¹ Као одговор на овакво понашање, Жозе Мануел Барозо, председник Европске комисије, марта 2014. године је истакао да „ми (ЕУ) имамо дуг, дужност солидарности са земљом и ми ћемо радити што ближе са њима“,³² а већ јуна месеца потписан је економски аранжман који је Јанукович одбио четири месеца раније.

С друге стране, Украјина је одувек била у зони утицаја Русије, како у време када је била део Совјетског Савеза или као независна држава. Већ од средине деведесетих година руски лидери недвосмислено указују на то да неће дозволити ширење НАТО-а на Украјину и да на тај начин дозволе да се стратешки важан сусед претвори у западни бастион. Русија се од самог почетка противила ширењу НАТО-а на исток. Сваки покушај приближавања Украјине НАТО-у подразумевао је примену неких од арсенала политичких и економских мера којима је Русија располагала.

²⁵ „Москва тражи објашњење за посету директора ЦИА Кијеву“, *Политика*, 14.04.2014.

²⁶ „John McCain tells Ukraine protesters: 'We are here to support your just cause'“, *The Guardian*, 15. December 2013.

²⁷ William Booth, „Ukraine's parliament votes to oust president; former prime minister is freed from prison“, *Washington post*, February 22, 2014.

²⁸ „Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call“, *BBC News*, 7 February 2014.

²⁹ Биљана Стојковић, „Источно питање и украјинска криза“, *Војно дело*, 1/2015, стр. 34.

³⁰ John Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault“, op. cit., p. 79.

³¹ *Исто*, стр. 80.

³² „First Ukraine-Russia Talks As EU Floats 'Immediate' Accord“, *Radio Free Evropa, Radio Liberty*, 08. 03. 2014.

Када је маја 2002. године Савет националне безбедности и одбране, којим је председавао Кучма, донео одлуку да се отпочне са процесом чланства Украјине у НАТО, Москва је реаговала повећањем цене гаса и упозорењем да је спремна да изгради гасовод ка западној Европи који ће заобићи Украјину (преко Финске). Посебна забринутост настала је након самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, где је разматрано питање учлањења Грузије и Украјине. И поред тога што НАТО није покренуо формалан процес проширења због противљења Немачке и Француске, Русија је јасно исказала став да би њихово евентуално учлањење представљало директну претњу. И поред упозорења које је Русија послала својим ангажовањем у Грузији, НАТО ипак никада није јавно одустао од прикључења ове две земље. Тежња Русије да не дозволи такав сценарио додатно је појачана тиме што располаже војним снагама на Криму и након распада СССР-а. Имајући то у виду, Русија није могла да допусти да се Украјина у целости прикључи неком другом војном савезу без добијања чврстих гаранција за своје стратешке интересе. Отуда реакција Русије не изненађује, будући да је, примећује Џон Миршајмер, „Запад тај који је крочио у руско дворште и запретио њеним најбитнијим стратешким инте-ресима”.³³

У тежњи да Украјину задржи под својом зоном утицаја, Русија је настојала да је укључи у Евроазијску унију. Москва је јасно ставила до знања да ће Украјина добијати гас по нижој цени уколико задржи оријентацију ка истоку и придружи се Евро-азијској унији, а високу уколико се окрене Западу. У настојању да Украјину задржи под својом зоном утицаја, Путин је 2004. године отворено подржао проруског кандидата за председника – Виктора Јануковича. Запад је имао свог кандидата – Виктора Јушченка. Када је због сумње у регуларност избора Врховни суд Украјине наложио нове изборе, Путин је такву ситуацију упоредио са променама власти у Србији и Грузији и да се „ради о опасном преседану који ће дестабилизovati постсовјетски простор”.³⁴ Након доласка Јушченка на власт, то се заиста десило. Као одговор на настојање нове премијерке Јулије Тимошенко да њена влада узме учешће у „руском програму за јединствен економски простор само ако то не омета кретање Кијева ка Европи, дајући тиме приоритет чланству у СТО, ЕУ и на крају НАТО-у”, као и на састанке Јушченка са Џорџом Бушом, када је проглашено „стратешко партнерство” и са проевропским колегом Михајлом Сакашвилијем, председником Грузије, када је договорено формирање нове организације, Заједнице за демократски избор, Русија је најпре повећала цену природног гаса са 50 долара на 230 долара по кубном метру, а од јануара 2006. године обуставила испоруку у потпуности. Тродневни прекид снабдевања био је мотивисан и настојањем да се на тај начин утиче на доласке парламентарне изборе у Украјини.³⁵ Ову економску меру „гасног рата” Русија је примењивала интензивно све до доласка Јануковича на власт 2010. године, али нешто ређе и након тога.

Улога Русије у етничком конфликту у Украјини је значајна и мора се посматрати као одговор на предузете мере Запада. Јер, и офанзивни и дефанзивни неореалисти полазе од тога да је међународни систем анархичне природе и да су државе унитарни актери који делују у складу са својом „позицијом у систему, а не на основу њихових унутрашњих

³³ John Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault”, op. cit., pp. 77-78.

³⁴ Robert Donaldson, Joseph Noguee, Vidya Nadkarni, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, M.E. Sharpe, New York, 2014, p. 176.

³⁵ Исто, стр. 176-177.

квалитета”.³⁶ И једни и други би узроке етничког конфликта објаснили игром нултог збира, где мере које повећавају безбедност једне државе обично умањују безбедност другој држави. То би значило да се Русија супротставила безбедносној претњи која је долазила са Запада, јер стварајући ближе везе с Украјином Запад је ојачао своју безбедност на штрб руске безбедности. Због тога је Русија морала да предузме неопходне кораке како би ојачала сопствену безбедност. Прва реакција која је уследила била је анексија Крима 22. фебруара 2014. године. То је био једноставан задатак захваљујући великом броју трупа које су биле распоређене у морнаричкој бази Севастопољ и етничком саставу на Криму, где већину чине Руси. Русија, на челу са Путином, није се тиме задовољила већ је настојала да додатно дестабилизује Украјину и спречи да постане функционална држава. Ради тога је дипломатски, економски, политички и војно подржала побуњенике у источној Украјини, уједно нагомилавши трупе дуж границе, с претњом да ће наредити инвазију уколико владине снаге нападну. За то је Путин имао „одрешене руке”, будући да је парламент прихватио захтев шефа државе да одобри слање оружаних снага Русије у Украјину. На крају, као додатни притисак на Украјину, Русија је повећала цену гаса и затражила хитно враћање нагомиланих дугова из претходног периода.

Након оштрих мера Москве уследило је смиривање ситуације. Део компромиса које је Русија постигла са Западом било је повлачење руских трупа са украјинске границе,³⁷ па је Путин затражио од парламента да опозове одлуку којом се допушта војна интервенција.³⁸ На крају је Путин одбио да, попут Крима, прими и регионе Доњецака и Луганска (Федеративна Држава Новорусија) у Руску Федерацију. Ипак, западни медији су и даље истицали снажан утицај Русије на конфликт у Украјини кроз допремање наоружања проруским борцима и слањем добровољаца,³⁹ па чак и кроз учешће чеченских бораца у конфликту на страни проруских снага.⁴⁰ Такође, медији су пренели да је на једном састанку лидер проруских бораца Александар Захараченко истакао да је његовим снагама прикључено 1200 бораца који су прошли четворомесечну војну обуку у Русији.⁴¹ Августа 2014. године украјински званичници су пренели да је заробљено десет руских падобранаца у борбеном подручју у источној Украјини и да су сачинили видео са исповестима војника.⁴² О руској подршци побуњеницима писано је и у извештају *Human Rights Watch*-а из августа 2014. године.⁴³

³⁶ Kenneth Waltz, „The Origins of War in Neorealist Theory”, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, No. 4, (Spring 1988), pp. 615-628.

³⁷ Karen DeYoung, „Russia has withdrawn most troops from Ukraine border, Hagel says”, *Washington post*, May 30, 2014; „Russia starts withdrawing troops from Ukrainian borders”, *English.news.cn*, 2014-05-19; „Putin orders Russian troop withdrawal from Ukrainian border”, *The Guardian*, 19 may 2014.

³⁸ Alissa de Carbonnel, „Ukraine crisis: Country welcomes Vladimir Putin’s decision to step back from military invasion”, *Independent*, Tuesday 24 June 2014; Shaun Walker, „Putin removes threat of military intervention after Ukraine ceasefire”, *The Guardian*, 25 June 2014.

³⁹ Jonathan Marcus, „Russia and Ukraine’s mystery tanks”, *BBC News*, 14 June 2014.

⁴⁰ Andrew Roth, Sabrina Tavernise, „Russians Revealed Among Ukraine Fighters”, *The New York Times*, May 27, 2014.

⁴¹ Shaun Walker, „Ukraine rebel says he has 1,200 fighters 'trained in Russia' under his command”, *The Guardian*, 16.08.2014.

⁴² Carol J. Williams, „Ukraine says captured Russians’ confessions point to Kremlin”, *Los Angeles Times*, 17.08.2014.

⁴³ „Ukraine: Rebel Forces Detain, Torture Civilians”, *Human Rights Watch*, August 28, 2014.

Дакле, по неореализму овакво понашање великих сила је оправдано. Једноставно, државе су, као рационални и унитарни актери, приморане да се у условима анархичног међународног система такмиче за моћ, а тиме и за безбедност. Такође, ниједна од страна неће се определити за рат, јер би то било ирационално и супротно виђењу неореалиста, а уз то би подразумевало и ризик од покретања нуклеарног рата. У таквом стању нереално је очекивати одустајање неке од страна, али ни већу ескалацију која би водила рату већих размера, што не ствара ни добре основе за дипломатске преговоре.

Закључак

Посматрати етнички конфликт у Украјини кроз призму неореализма и доћи до одговора о његовим узроцима даје добру основу за размишљање о могућностима његовог решавања. С обзиром на то да је понашање великих сила према Украјини, коју оне доживљавају као своју зону утицаја, перципирано као узрок конфликта, онда и решење овог конфликта треба тражити у промени таквог понашања. Уместо појединачног наступања са позиције стратешких интереса сваке од страна потребно је променити дискурс према Украјини и наступити са једне сасвим нове позиције, која би делимично задовољила интересе сваке од њих. То би захтевало заједнички наступ, како на безбедносном, тако и на политичком и економском плану.

Са безбедносног аспекта најпре је неопходно одустати од ширења НАТО-а на Украјину, јер се тиме укрштају интереси Запада и Русије. Најбоље је, како примећује Џон Миршајмер, од Украјине „створити неутралну зону између НАТО-а и Русије, слично позицији Аустрије током Хладног рата”.⁴⁴ Такође, потребно је одустати од наоружавања и обучавања украјинских и проруских војних снага од стране спољних актера, јер се на тај начин само продужава сукоб где коначни исход неће бити промењен, али ће број жртава бити већи. Уместо тога треба тежити дипломатском решењу проблема у којем би учешће требало да узму све заинтересоване велике силе.

На економском плану треба заједничким снагама помоћи економском оздрављењу Украјине, јер је стабилна и економски јака Украјина од интереса за сваку од страна. То би подразумевало одустајање од појединачних економских аранжмана, од којих би корист имала само једна страна. Овакав економски план, у комбинацији са престанком финансирања и отворене подршке прозападним и проруским политичким елитама, представљао би пут ка изградњи једне нове политичке елите која би гравитирала између Истока и Запада. Наравно, таква једна политика мора бити најпре препозната као једини начин заштите властитих интереса, а онда и подржана од држављана Украјине. Промена политике великих сила према Украјини је неопходна, јер наставак постојеће само додатно погоршава ионако лоше односе, док, с друге стране, само продубљује етнички конфликт. Дакле, постојећа политика је губитничка, јер одсуство искрене сарадње у конфликтној ситуацији нужно води негативном исходу. Применом наведених решења губитничка политика би лако могла да крене у другом смеру.

⁴⁴ John Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault", op. cit., p. 87.

Ипак, пут до оваквих решења неће бити једноставан. Како ЕУ и САД, с једне стране, и Русија, с друге стране, настоје да повећају безбедност и моћ, јасно је да ће преговори трајати јако дуго пре него што дође до некаквог компромиса. Оно што омета проналажење компромиса јесте, према неореализму, то што обе стране брину о томе ко добија више, а не о томе да обе стране добијају.

Литература

- [1] Desch, Michael. „Why Realists Disagree about the Third World”, *Security Studies*, vol 5, no. 3, (Spring 1996): 358-384.
- [2] Donaldson, Robert, Noguee, Joseph and Vidya Nadkarni. *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, New York: M.E. Sharpe, 2014.
- [3] Grieco, Joseph. „Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism”, *International Organization*, vol. 42, no. 3, (Summer 1988): 485-507.
- [4] *Human Rights Watch*. „Ukraine: Rebel Forces Detain, Torture Civilians”. August 28, 2014.
- [5] Kupchan, Charles. „After Pax America: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity”, *International Security*, vol. 23, no. 2, (Fall 1998): 40-79.
- [6] Mearsheimer, John. „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War.” *International Security*, vol. 15, no. 1, (Summer 1990): 5-56.
- [7] Mearsheimer, John. „Disorder Restored”, in Graham Allison and G.F. Treverton eds., *Rethinking America’s Security*. New York: W.W. Norton, 1992: 213-237.
- [8] Mearsheimer, John. „The False Promise of International Institutions”. *International Security*, vol. 19, no. 3, (Winter 1994/95): 5-49.
- [9] Mearsheimer, John. „Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault”, *Foreign Affairs*, vol. 93, no. 5, (Sep/Oct 2014): 1-12.
- [10] Смит, Ентони. *Национални идентитет*. Београд: Чигоја штампа, 1998.
- [11] Стојковић, Биљана. „Источно питање и украјинска криза”. *Војно дело*, (1/2015): 25-36.
- [12] Van de Goor, Luc, et.al. „Introduction to the Themes”, in Luc van de Goor, Kumar Rupesinghe, Paul Sciarone (eds.) *Between Development and Destruction: An Introduction Into the Causes of Conflict in Post Colonial States*. The Hague: The Netherlands Ministry of Foreign Affairs The Netherlands Institute of International Relations, 1996: 1-32.
- [13] Waltz, Kenneth. „Realist Thought and Neorealist Theory”. *Journal of International Affairs*, vol. 44, no. 1, (Spring/Summer 1990): 21-37.
- [14] Waltz, Kenneth. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 2001.
- [15] Waltz, Kenneth. „The Origins of War in Neorealist Theory”, *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 18, no. 4, (Spring 1988): 615-628.
- [16] Waltz, Kenneth. „Evaluating Theories”, *American Political Science Review*, vol. 91, no. 4, (Dec., 1997): 913-917.
- [17] Wohlforth, William. *The Elusive Balance: Power and Perceptions during the Cold War*. Ithaca: Cornell University Press, 1993.
- [18] Волц, Кенет. *Теорија међународне политике*. Београд: Центар за цивилно-војне односе, 2008.

Новински чланци

[1] „First Ukraine-Russia Talks As EU Floats 'Immediate' Accord”. *Radio Free Evropa, Radio Liberty*, 08.03.2014.

[2] „John McCain tells Ukraine protesters: 'We are here to support your just cause'”. *The Guardian*, 15. December 2013.

[3] „NATO leaders pledge support to Ukraine at Wales Summit”, *NATO-News*, 04 Sep. 2014.

[4] „Putin orders Russian troop withdrawal from Ukrainian border”. *The Guardian*, 19 may 2014.

[5] „Russia starts withdrawing troops from Ukrainian borders”. *English.news.cn.*, 2014-05-19.

[6] „Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call”, *BBC News*, 7 February 2014.

[7] „Москва тражи објашњење за посету директора ЦИА Кијеву”. *Политика*, 14.04.2014.

[8] „NATO Foreign Ministers agree Alliance's door to new members remains open”, *NATO-News*, 25 Jun. 2014 09:56.

[9] Booth, William. „Ukraine's parliament votes to oust president; former prime minister is freed from prison”. *Washington post*, February 22, 2014.

[10] Carbonnel de Alissa. „Ukraine crisis: Country welcomes Vladimir Putin's decision to step back from military invasion”, *Independent*, Tuesday 24 June 2014.

[11] DeYoung, Karen. „Russia has withdrawn most troops from Ukraine border, Hagel says”. *Washington post*, May 30, 2014.

[12] Gershman, Carl. „Former Soviet states stand up to Russia. Will the U.S.?”. *The Washington post*, September 26, 2013,

[13] Grenon, Andre. „U.S. plans to train, arm Ukraine national guard in 2015”. *Reuters*, Fri Aug 1, 2014 7:18pm EDT.

[14] Londoño, Ernesto. „U.S. to send Ukrainian military more supplies”. *The Washington post*, April 17, 2014.

[15] Marcus, Jonathan. „Russia and Ukraine's mystery tanks”. *BBC News*, 14 June 2014.

[16] Mearsheimer, John. „Why We Will Miss Soon the Cold War.”, (August 1990a), *The Atlantic. Monthly Magazine*.

[17] Roth, Andrew and Sabrina Tavernise. „Russians Revealed Among Ukraine Fighters”. *The New York Times*, May 27, 2014.

[18] Sandholtz, Wayne and John Zysman. „1992: Recasting the European Bargain” *World Politics*, vol. 42, no. 1, (October 1989): 95-128.

[19] Walker, Shaun. „Putin removes threat of military intervention after Ukraine ceasefire”. *The Guardian*, 25 June 2014.

[20] Walker, Shaun. „Ukraine rebel says he has 1,200 fighters 'trained in Russia' under his command”. *The Guardian*, 16.08.2014.

[21] Williams, Carol. „Ukraine says captured Russians' confessions point to Kremlin”. *Los Angeles Times*, 17.08.2014.